

**DE
ZWOLSE
LENTE** 1945
1976

**DOLF HENNEKE
FOTOGRAFEERT
DE STAD**

HERMAN AARTS

ADRI VAN DRIELEN

	Inleiding	3
1	DOLF HENNEKE	4
2	BEVRIJDING EN NASLEEP VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG	10
3	WONINGNOOD EN NIEUWE WIJKEN	16
4	SANERING IN EN ROND DE BINNENSTAD	26
5	BEDRIJVIGHEID	38
6	VERKEER EN INFRASTRUCTUUR	50
7	GEMEENTE ZWOLLE	74
8	ZORGEN VOOR ELKAAR	86
9	JONG IN ZWOLLE	94
10	MET ELKAAR	110
	Dankwoord	128
	Bronnen	128
	Colofon	128

FOTO COVER

Leerlingen van Gymnasium Celeanum en van de inwonende landbouwwinterschool pauzeren in een lentezonnetje voor hun school aan Veer-
allee en Willemsvaart.

INLEIDING

Een tijd van stilstand en stagnatie, zo zullen veel oudere Zwollenaren terugdenken aan hun stad in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog. Bij nadere beschouwing komt een heel ander beeld naar voren. Dit boek bevat een selectie van de foto's die persfotograaf Dolf Henneke in die tijd maakt. De foto's tonen belangrijke gebeurtenissen en ontwikkelingen in Zwolle. Ze laten zien hoe de stad de crisis van de jaren dertig en de oorlog te boven komt en opbloeit, gelijk een mooie lente na een koude winter.

Na de Tweede Wereldoorlog treedt het Zwolse stadsbestuur de nieuwe tijd aarzelend tegemoet en ook de ver doorgevoerde verzuiling remt de ontwikkeling. Waar andere steden voortvarend met de wederopbouw beginnen, daar verliest Zwolle veel tijd. Aan het begin van de jaren vijftig kantelt het beeld; de oorlogsschade is hersteld en woningnood, infrastructuur en werkgelegenheid vragen om een oplossing. De stad bouwt nieuwe wijken, de binnenstad ondergaat een ingrijpende vernieuwing en er komt een nieuw stadhuis. Niet iedereen vindt de gemaakte keuzes altijd even gelukkig, vooral ook omdat de binnenstad een deel van zijn oorspronkelijke karakter verliest.

Sommige zaken veranderen structureel. Veel bewoners verlaten de binnenstad en verhuizen naar nieuwe stadswijken, bedrijven vertrekken uit het centrum en zetten hun bedrijf voort op nieuwe industrieterreinen,

oude Zwolse bedrijven houden op te bestaan en nieuwe bedrijven vestigen zich in de stad. Tot grootschalige industrialisering van de stad leidt dat echter niet, Zwolle blijft toch vooral een dienstencentrum.

Twee factoren beïnvloeden de ontwikkeling van de stad in positieve zin. Het Rijk wijst Zwolle aan tot primaire ontwikkelingskern, tot stedelijk knooppunt. Dat brengt veel nieuwe bedrijvigheid met zich mee; de infrastructuur en de bereikbaarheid van de stad verbeteren er aanzienlijk door. De knellende gemeentegrens belemmert de ontwikkeling van de stad, tot de gemeentelijke herindeling van 1967. Zwolle krijgt er door het opheffen van Zwollerkerspel een groot grondgebied bij en maakt voortvarend gebruik van die extra ruimte.

De veranderingen in de naoorlogse periode lijken op het eerste gezicht niet bijzonder, maar ze zijn wel essentieel voor de verdere ontwikkeling en uitbouw van de stad. De Zwollenaren leggen in die periode een gezonde basis voor de uitzonderlijke groei en welvaart die de stad tot op de dag van vandaag doormaakt, gelijk een frisse lente voor een mooie zomer.

← **NAAR BENEDEN VOOR MELK**

De nieuwe flatgebouwen brengen onverwachte neveneffecten teweeg. Ambulante handelaren en melkventers kunnen niet voor iedere klant de trappen oplopen om de boodschappen aan huis te bezorgen. De bewoners van de Beethovenlaan moeten naar beneden komen om hun melk te kopen.

↑ **NIEUWE WINKELCENTRA**

Er komt een winkelcentrum aan de Obrechtstraat in Holtenbroek, dit tot grote tevredenheid van het stadsbestuur en van de bewoners van de wijk die in het vervolg voor hun dagelijkse boodschappen in de eigen buurt terecht kunnen. Honderden mensen komen er op de eerste dag van de openstelling een kijkje nemen. In 1967 opent burgemeester Roelen met een zestal slagen op een gong een tweede

winkelcentrum in Holtenbroek, aan het Sweelinckplein. Niet minder dan vier muziekgezelschappen ondersteunen deze feestelijke gebeurtenis, de Philips-Kapel, d' Eigenheimers, Jong Jubal en Drumband Holtenbroek.

↗ **KONINKLIJK BEZOEK MILJOENSTE WONING**

Het huis van de familie Hendriks aan de Hogenkampsweg 139 is de miljoenste naoorlogse woning die in Nederland gebouwd is. Koningin Juliana woont de viering van dit heuglijke feit op 8 november 1962 bij en gaat bij het gezin Hendriks op de thee. Voor de theevisite is ook mejuffrouw Keller uitgenodigd die een vrijgezellenflat op de begane grond bewoont. Dolf Henneke fotografeert de koningin als de vijfjarige Erik Hendriks haar een

doosje Zwolse balletjes aanbiedt. Een hijskraan zet een grote houten kist met daarin een kunstwerk op een sokkel. Als de kist om het kunstwerk is weggehaald ziet het publiek de koperen plastic van beeldend kunstenaar Henk Krijger. Na de thee stelt de koningin zich op het balkon van de flat op. Een lange stoet van wagens met gereedschappen en bouw materiaal trekt langs de woning. Een muziekkorps ondersteunt de feestelijke gebeurtenis. Zelden zal de koningin, op zo'n klein balkon gezeten, een optocht aan zich voorbij hebben zien trekken. Tot slot van het defilé wordt vuurwerk afgestoken.

← **NOORD-WEST ZWOLLE**

Panoramafoto van het noordwesten van Zwolle, met centraal de wijk Veerallee-kwartier.

↖ EERSTE CHASSIS BIJ SCANIA-VABIS

Het eerste Scania-Vabis vrachtwagenchassis loopt in 1965 in de nieuwe fabriek aan de Russenweg van de band. Scania vestigt zijn belangrijkste Europese productiecentrum voor vrachtauto's in Zwolle. De fabriek maakt en assembleert vrachtauto's volgens specificatie op maat voor klanten in Nederland en in meer dan zestig andere landen. Alle vrachtwagens die de fabriek verlaten zijn dan al verkocht. Scania is de grootste industriële werkgever in de regio.

← DAF

De Eerste Zwolse Bedrijfswagen garage EZB aan de Ceintuurbaan krijgt een afdeling DAF-personeelwagens voor de verkoop van de Daffodil.

↑ BODETERREIN RODETORENPLEIN

Het Rodetorenplein fungeert nog lang als bodeterrein. Binnenschippers lossen hun goederen op de kade. Bodediensten brengen er goederen, laden deze over en vervoeren weer andere goederen naar een volgende bestemming. Vanuit bijna elke plaats in de regio rijden pakjeswagens dagelijks naar het plein om goederen aan en af te voeren. Ook particulieren kunnen er hun pakjes afgeven ter bezorging. Elke vrachtrijder heeft zijn vaste plaats op het plein. De administratieve afhandeling vindt plaats met een kop koffie of iets sterkers in het café van H.J. Beijer op het Rodetorenplein. De plaats van het bodeterrein levert steeds meer hinder op voor het verkeer in het stadscentrum. Er wordt al geruime tijd naar een andere locatie gezocht. De Turfmarkt is een alternatieve

plaats voor het bodecentrum, maar doordat het terrein niet is verhard zakken de vrachtwagens bij regen tot hun assen in de blubber. In 1965 komt een eind aan de drukte op het Rodetorenplein. Het bodeterrein verhuist na jaren van discussie naar de Boerendanserdijk. Burgemeester Roelen opent het nieuwe bodecentrum. Het centrum is honderd meter lang, telt 38 boxen en heeft kantoorruimtes met een kantine.

In 1958 schakelt het gemeentebestuur eindelijk over in een hogere versnelling en volgt de presentatie van het eerste gemeentelijke structuurplan. Het behelst een ambitieuze visie op de groei en de ontwikkeling van de stad. Zwolle wil de belangrijkste groeikern van het oosten worden. Het nauwelijks onderbouwde plan gaat uit van een toekomstig groot-Zwolle met 200.000 inwoners, viermaal het aantal van dat moment. Een jaar later wijst de regering Zwolle aan tot primaire ontwikkelingskern, in het kader van de regionale spreidingspolitiek om de arbeidsmarkt in het westen van ons land te ontlasten. Behalve een premiestelsel voor bedrijven komt er veel geld van de nationale overheid beschikbaar voor een betere bereikbaarheid van Zwolle. Met dat geld worden tal van infrastructurele werken uitgevoerd die de ruimtelijke structuur en het uiterlijk van de stad ingrijpend veranderen.

← pagina 51 **DE GROTE MARKT**

De Grote Markt blijft lang een belangrijk verkeersknooppunt. Om het verkeer te regelen wordt op de Grote Markt al voor de oorlog een rotonde aangelegd. In de jaren vijftig komt nog steeds veel verkeer door de Diezerstraat. Vooral op drukke zaterdagen kun je in de Diezerstraat over de hoofden lopen. Auto's mogen vanaf het begin van de jaren vijftig alleen nog vanaf de kant van de Diezerpoort naar de Grote Markt rijden. Een groot deel van het verkeer verlaat het centrum via de Luttekstraat of de Oude Vismarkt. Het verkeer mag in die jaren tijdens marktdagen nog gewoon over de Grote Markt blijven rijden.

Alle verkeersdeelnemers worden jarenlang gehinderd door de zogeheten koperslakken op de Grote Markt. Bij de herbestrating in 1960 leggen stratenmakers er klinkers voor in de plaats. Het bij regenweer o zo gladde wegdek behoort dan eindelijk tot het verleden.

Jarenlang hangen er reclameborden in de stad, onder meer op de zijmuur van de winkel op de Oude Vismarkt, hoek Diezerstraat. Geleidelijk aan verdwijnen ze uit het straatbeeld omdat ze als ontzierend worden ervaren en aanleiding geven tot veel ergernis.

↪ **VERKEERSLICHTEN LUTTEKESTRAAT**

In het voorjaar van 1948 verschijnen de eerste verkeerslichten op de kruising Luttekestraat-Kamperstraat-Blijmarkt. De lichten zijn in werking van acht uur 's morgens tot zes uur 's avonds, met uitzondering van de zondag. Aan het begin van de jaren zestig doen zebrapaden en verkeerslichten voor voetgangers hun intrede in de Zwolse binnenstad. Weinigen staan erbij stil, maar ooit is het eerste zebrapad voor voetgangers aangelegd. In Zwolle is dat het geval op de hoek van de Grote Markt en de Vismarkt.

Een nieuwigheid zijn de verkeerslichten voor voetgangers in de Luttekestraat bij de Blijmarkt. In 1967 worden maar liefst zevenendertig zebrapaden in Zwolle opgeheven. Het gaat om overgangen waarvan, volgens *de Zwolse Courant*, maar weinig gebruikgemaakt wordt en die daarom alleen maar tot last voor het verkeer zijn; de overige tweeënvijftig zebrapaden worden tot vier meter verbreed.

↪ **DIEZERSTRAAT**

De gemeente laat de belangen van het winkelende publiek en het autoverkeer in de Diezerstraat eerst nog parallel lopen. Geleidelijk wordt duidelijk dat er in de straat geen plaats meer is voor het gemotoriseerde verkeer. In 1971 besluit Zwolle om de Diezerstraat voor het verkeer te sluiten en de straat te veranderen in een voetgangersgebied. Burgemeester Drijber maakt in september van dat jaar

als laatste een rit per oldtimer door de straat. De Diezerstraat wordt als winkel-promenade met bomen en uitstalkasten voor de winkeliers ingericht. Winkeliers kunnen reclame maken in uitstalkasten in het voetgangersgebied. Het verkeer wordt uit de binnenstad geweerd, behalve autobussen en automobilisten die kunnen aantonen dat ze in het centrum moeten zijn. Het beeld 'Adam' van Auguste Rodin, dat op de rotonde op de Grote Markt staat, verhuist naar een plaats pal voor het nieuwe stadhuis op het Grote Kerkplein.

↑ **STADSBUSSEN IN DE VAL**

De straten in de binnenstad zijn niet berekend op de toename van het verkeer. In de Luttekestraat kunnen de stadsbussen elkaar nog ternauwernood passeren.

↑ **PARK WEZENLANDEN**

Bij de ontwikkeling van de stad horen ook nieuwe groenvoorzieningen. Op het laaggelegen terrein ten oosten van de wijk Assendorp wordt Park de Wezenlanden aangelegd als ‘aanvullend werk’ in het kader van de werkverschaffing. Dat houdt in dat de rijksoverheid de loonkosten volledig betaalt als er werkloze arbeiders te werk worden gesteld. Ondanks deze gunstige regeling wordt het werk door geldgebrek niet uitgevoerd. Bij de planvorming voor de bouw van een nieuw provinciehuis op hetzelfde terrein, ontwerpt de bekende landschapsarchitect Mien Ruys een nieuw plan voor het park. In 1963 wordt het plan goedgekeurd. Vijf jaar later gaan de eerste werklozen bij het project aan het werk. Dertig mensen

hebben er volgens de prognose drie jaar werk aan, ervan uitgaande dat ze het werk met de hand met kiepkarren uitvoeren. Dat uitgangspunt krijgt kritiek. In de berichtgeving in de kranten van die tijd klinkt daarover veel verontwaardiging. Enerzijds past dit soort handwerk niet meer in de tijd en vordert het werk maar langzaam, anderzijds staan draglines en grondverzetmachines in de nabije omgeving ongebruikt te verroesten. Als de staatssecretaris van Sociale Zaken het project wil bekijken besluit de gemeente Zwolle alsnog machines in te zetten. Na veel vertraging opent burgemeester Drijber Park de Wezenlanden feestelijk op 30 april 1971.

↑ **POLITIEPOST**

De politiepost aan de Thomas a Kempisstraat hoek Vechtstraat.

→ **AANRIJDING**

Op de hoek van de Koemarkt en de Luttekstaat vindt een aanrijding plaats tussen een personenauto en een gemotoriseerde bakfiets met melkbussen. Terwijl de bestuurder van de bakfiets met mensen uit het publiek praat maken twee agenten proces-verbaal op en veegt een derde de weggestroomde melk weg.

↑ **AANLEG RIOLERING**

De landelijke gemeente Zwollerkerspel heeft een groot oppervlakte en omsluit de gemeente Zwolle volledig. Zwolle kan zich niet anders uitbreiden dan op het grondgebied van Zwollerkerspel. De stad doet al een eerste poging tot uitbreiding in 1873. Na vijf mislukte pogingen dient Zwolle in 1961 opnieuw een aanvraag bij de Kroon in om een grenswijziging bij de Staten-Generaal aanhangig te maken. In dezelfde tijd wijst het rijk Zwolle aan tot primaire ontwikkelingskern. De stad moet industrialiseren en verwacht door te groeien tot 200.000 inwoners. De stad heeft echter geen enkele groeimogelijkheid. De nieuw aangelegde stadswijk Aa-landen ligt zelfs voor een deel op het grondgebied van Zwollerkerspel. Een grenswijziging moet ook tot een betere planning van de uitbreiding van de

kernen in Zwollerkerspel leiden. Lagere bouwkosten, goedkoper levensonderhoud en lagere belastingen dan in Zwolle maken het buitengebied aantrekkelijk voor mensen die de stad willen verlaten, wat tot ongewenste wildgroei in de kernen leidt. Deze foto uit 1958 van de uitvoering van een rioleringsplan in Zwollerkerspel illustreert het verschil in schaalgrootte tussen Zwolle en Zwollerkerspel.

↗ **LAATSTE RAADSVERGADERING ZWOLLERKERSPEL**

Zwollerkerspel is onder burgemeester Crommelin bereid tot een grenscorrectie en stelt een functieverdeling voor. Deze komt erop neer dat Zwollerkerspel gronden voor industrievestiging aan Zwolle afstaat en zelf zorgt voor woningbouw

en recreatie. Zwollerkerspel blijft in die variant als zelfstandige gemeente bestaan. De provincie Overijssel neemt dat voorstel niet over omdat Zwolle zich onbelemmerd moet kunnen ontwikkelen en adviseert de minister van Binnenlandse Zaken om Zwollerkerspel op te heffen, het grootste deel van haar grondgebied toe te wijzen aan Zwolle en de overige gebieden te verdelen onder de omliggende gemeenten Hasselt, IJsselmuiden, Genemuiden en Heino. Het gemeentebestuur van Zwollerkerspel en diverse belangenverenigingen verzetten zich tegen de opheffing. Desondanks zet de minister de procedure tot opheffing van de gemeente door. Op 28 december 1966 neemt een grote meerderheid van de Tweede Kamer het voorstel tot opheffing aan. De Eerste Kamer volgt enkele maanden later.

Op 1 augustus 1967 wordt de gemeente Zwollerkerspel officieel opgeheven. Het grondgebied wordt over de verschillende gemeenten verdeeld.

Het Zwolse bedrijfsleven, de woningbouw en de recreatie krijgen veel meer armslag. Waarnemend burgemeester M.H. Malcorps zit de laatste vergadering van de gemeenteraad van Zwollerkerspel voor.

Zwolle krijgt bij de verdeling veel meer grond dan ze heeft gevraagd. De oppervlakte van de gemeente wordt maar liefst vervijfvoudigd en het inwonertal neemt met 12.889 toe tot bijna 73.000. Na Enschede is Zwolle daarmee de tweede stad van Overijssel. Lang niet iedereen is gelukkig met het opgaan van Zwollerkerspel in Zwolle. Velen zien met lede ogen aan hoe het buitengebied zich vult met grote wijken als Zwolle-Zuid en Stads-

hagen en met de industrieterreinen Voorst en Marslanden. Ook het landschap rond de Agnietenberg en bij Wijthmen verandert door de aanleg van de recreatiegebieden Agnietenplas en Wijthmenerplas.

↑ [EEN STREEP DOOR ZWOLLERKERSPEL](#)

Na de opheffing van de gemeente hangt de vlag halfstok aan het gemeentehuis van Zwollerkerspel aan het Ter Pelkwijkpark. De aanduiding Zwollerkerspel verdwijnt snel van de plaatsnaamborden. Voor Zwolle betekent de gebiedsuitbreiding onder meer dat het aantal raadszetels toeneemt van eenendertig tot vijfendertig en dat het politiekorps er zeven man bijkrijgt. Iedere nieuwe inwoner van Zwolle krijgt het boekje 'Wegwijs in Zwolle'. Voor de ambtenaren van Zwollerkerspel komt een eind aan een periode van

onzekerheid; de meesten van hen krijgen een functie bij de gemeente Zwolle.

De herindeling maakt tussentijdse verkiezingen voor de gemeenteraad noodzakelijk. Op 29 juni 1967 gaan de inwoners van de betrokken gemeenten naar de stembus. De raadsverkiezing levert een tweetal verrassingen op. De jonge partij D66 doet het onverwacht goed en komt zelfs met drie zetels in de raad. De Combinatie Christelijke Partijen (ARP, CHU en KVP), die veel aanhang in Zwollerkerspel heeft, wordt de grootste partij, in plaats van de PvdA die lang die positie heeft ingenomen.

DANKWOORD

Realisatie van dit boek begint bij de medewerking van dochter Hetty en zoon Robert van persfotograaf Dolf Henneke. Op initiatief van Adri van Drielen kwamen zij in contact met het HCO. Voor die organisatie speelde Paul Harmens een belangrijke rol bij de feitelijke overdracht van de grote collectie negatieven aan het HCO. Marijn Verbeek en Roland de Jong van het HCO hebben vervolgens met veel geduld en inzet de negatievencollectie geordend en gedocumenteerd. De auteurs zijn hen, Marieke Steegmans en andere medewerkers van het HCO zeer erkentelijk voor hun hulp en inspanningen om deze uitgave mogelijk te maken.

BRONNEN

Zwolse Courant 1945-1976
Ach lieve tijd, red. Jan Louwen en Han Prins; Waanders, 1980
Als de dag van gisteren; Waanders, 1991
Jan ten Hove, *De geschiedenis van Zwolle*; Waanders, 2005
De Zwolse canon, Jan van de Wetering; Waanders/Zwolse Historische Vereniging, 2008
Van Adam tot Zwolle, Michael Amsman; Waanders, 2008
Zwolle 40-45, Herman Aarts en Paul Harmens; wBOOKS, 2014
Aandacht van mens tot mens, Adri van Drielen; Driezorg, 2014

↑ FOTO HCO

De negatievencollectie van Dolf Henneke in het depot van het Historisch Centrum Overijssel.

COLOFON

UITGAVE

wBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
i.s.m Historisch Centrum Overijssel
www.historischcentrumoverijssel.nl
contacthco@historischcentrumoverijssel.nl

TEKST & CONCEPT

Herman Aarts en Adri van Drielen

VORMGEVING

Binnenwerk: Riesenkind
Omslag: Frank de Wit

© 2018 wBOOKS Zwolle / Herman Aarts, Adri van Drielen
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2018.

ISBN 978 94 625 8252 1
NUR 680, 689

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door kookwinkel Oldenhof, sinds 1821.

Zonder verleden geen toekomst.

OLDENHOF
www.kookwinkel.nl

W BOOKS

Zwolle na de oorlog. Voor veel mensen een stilstaande, misschien zelfs slapende stad. Maar de foto's van persfotograaf Dolf Henneke laten toch een genuanceerder beeld zien. Er wordt gewerkt aan de toekomst, er wordt cultuur bedreven, gesport. De Koningin komt op bezoek, een vierling wordt geboren. Er komen nieuwe wijken en de binnenstad wordt vernieuwd.

De veranderingen die Zwolle ondergaat zijn essentieel voor de verdere ontwikkeling van de stad. Door de gemeentelijke herindeling van 1967 komt er extra ruimte voor de stad. Er wordt een gezonde basis gelegd voor de uitzonderlijke groei en welvaart die de stad tot op de dag van vandaag doormaakt.

De foto's van Dolf Henneke geven een caleidoscopisch en treffend beeld van een stad die zichzelf na de oorlog oppakt en tot bloei weet te brengen.

Herman Aarts was jarenlang directeur van het Stedelijk Museum Zwolle, vervulde diverse landelijke bestuursfuncties in het culturele veld en schrijft over Zwolse historische onderwerpen.

Adri van Drielen werkte 24 jaar voor weekblad *De Peperbus* en was aansluitend 18 jaar journalist op de stadsredactie van de *Zwolse Courant* c.q. *De Stentor*. Hij schreef vanaf 2012 vijf boeken over Zwolse onderwerpen.

